

مسئولیت متن و شکل بدوش نویسنده مضمون میباشد، عقیده نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاين نمی باشد

۲۰۲۶/۱۰/۲۵

نورمحمد غفوری

سیستم څنگه کار کوي؟

د سیستم د فعالیت څرنگوالی

دوهمه برخه

سریزه

په تېره لیکنه کې مو د سیستم له مفهوم سره اشنایي ومونده او دا مو روښانه کړه چې سیستم د بېلابېلو برخو، عناصرو او د هغوی ترمنځ د اړیکو یوه منظمه ټولګه ده. اوس دا پوښتنه مطرح کېږي چې یو سیستم په عملي توګه څنګه کار کوي؟ د هغه بېلابېلې برخې څنګه خپلې دندې ترسره کوي، څنګه له یو بل سره اړیکې نیسي او په ګډه څنګه یوه پایله رامنځته کوي؟

د دې پوښتنې د ځواب له پاره باید سیستم یوازې د برخو د یوې میخانیکي ټولګې په توګه ونه پېژنو، بلکې د هغه جوړښت، د برخو دندې، د اړیکو څرنگوالی، د فعالیت بهیر او د پایلو د ارزونې طریقه هم وڅېړو. په حقیقت کې، د سیستم فعالیت یوازې د هغه د برخو په شتون پورې نه، بلکې د دغو برخو د تنظیم، متقابل تعامل او همغږۍ په څرنگوالي پورې هم تړلی دی.

۱. د سیستم جوړښت او د هغه د برخو (اجزاوو) دندې

هر سیستم له بېلابېلو عناصرو او برخو جوړ وي. په یوه سیستم کې هره برخه د هغه د ماهیت او جوړښت له مخې ځانګړی رول یا دنده لري. د دغو دندو تنظیم، د مسؤلیتونو وېش او د برخو ترمنځ د اړیکو څرنگوالی د سیستم د جوړښت مهم عناصر دي.

د بېلګې په توګه، د انسان په بدن کې زړه د وینې د پمپ کولو، سږي د ګازونو د تبادلې او مغز د ګڼو بدني فعالیتونو د تنظیم دنده لري. دا غړي بېلابېلې دندې ترسره کوي، خو د هغوی فعالیتونه له یو بل سره تړلي دي. د دغو غړو ترمنځ همغږي د بدن د عادي فعالیت او د ژوند د دوام لپاره اړینه ده.

همدا اصل په ښوونیزو ادارو، شرکتونو او سیاسي نظامونو کې هم لیدل کېږي. په یوه ښوونځي کې اداره، ښوونکي، زده‌کوونکي او درسي مواد هر یو ځانګړی رول لري. که دندې او مسؤلیتونه روښانه وي او د فعالیتونو ترمنځ همغږي موجوده وي، د ښوونیزو موخو د ترلاسه کولو زمینه برابریږي. برعکس، که دندې مبهمې وي، مسؤلیتونه له یو بل سره ټکر ولري یا د برخو ترمنځ همغږي نه وي، د سیستم فعالیت له ستونزو سره مخ کېدای شي.

له همدې امله، د سیستم د جوړښت د پېژندلو پر مهال باید یوازې دا ونه ګورو چې له کومو برخو جوړ دی؛ بلکې دا هم وڅېړو چې هره برخه څه دنده لري او د ټول سیستم په فعالیت کې څه رول لوبوي.

۲. د برخو ترمنځ اړیکې او متقابل اغېز

د سیستم فعالیت یوازې د هغه د برخو په شتون پورې نه دی تړلی، بلکې د دغو برخو ترمنځ اړیکې او متقابل اغېز هم اساسي اهمیت لري. د سیستم ځانګړې برخې په ډېرو مواردو کې په خپلواکه توګه نه، بلکې د یو بل په تعامل کې خپلې

د پاڼو شمېره: له 1 تر 3

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هیله من یو خپله لیکنه له رالیرلو مخکې په خبر و لولئ

دندي ترسره کوي. له همدې امله، د يوې برخې بدلون يا ستونزه د نورو برخو او په پايله کې د ټول سيستم پر فعاليت اغېز کولای شي.

د بېلګې په توګه، که په يوه ښوونځي کې د ښوونکو شمېر کافي نه وي، درسي مواد له اړتياوو سره برابر نه وي يا د ادارې او ښوونکو ترمنځ همغږي کمزوري وي، دا ستونزې د زدهکړې پر بهير اغېز کولای شي. په دې حالت کې، د زدهکونکو د کمزورو پايلو لامل ښايي يوازې د هغوی وړتيا يا هڅه نه وي، بلکې د سيستم په نورو برخو کې هم ستونزې موجودې وي.

همدا ډول، په يوه سازمان يا سياسي نظام کې د مسؤليتونو ناسم وېش، د معلوماتو د لېږد ستونزې او د ادارو ترمنځ د همغږۍ نشتوالی کولای شي د پرېکړو پلي کېدل له خنډونو سره مخ کړي.

له دې څخه څرګندېږي چې د يوه سيستم د فعاليت د سم درک له پاره بايد د هغه برخې جلا جلا وڅېړو، خو تحليل بايد همدلته پای ته ونه رسو. اړينه ده چې د برخو ترمنځ اړيکې، د هغوی متقابل اغېز او د ټول سيستم پر فعاليت د دغو اړيکو پايلې هم وڅېړو.

۳. د سيستم د فعاليت بهير

سيستمونه د خپل ماهيت او جوړښت له مخې په بېلابېلو طريقو فعاليت کوي، خو د ډېرو سيستمونو د فعاليت په بهير کې درې مهم عناصر پېژندلای شو: سرچينې يا معلومات، فعاليتونه او پايلې.

سرچينې هغه امکانات، مواد، انرژي يا معلومات دي چې سيستم يې د فعاليت له پاره ترلاسه کوي. فعاليتونه هغه بهيرونه دي چې د سرچينو د کارولو، تنظيم يا بدلون له لارې ترسره کېږي. پايلې بيا هغه محصولات، خدمتونه، بدلونونه يا اغېزې دي چې د سيستم د فعاليت په پايله کې رامنځته کېږي.

د بېلګې په توګه، يو ښوونځی ښوونکي، زدهکونکي، درسي مواد، وخت او مالي امکانات د خپلو فعاليتونو له پاره کاروي. د تدريس، تمرين او ارزونې له لارې د زدهکونکو پوهه او مهارتونه وده کوي. په دې مثال کې سرچينې د سيستم د فعاليت لومړني امکانات دي، تدريس او زدهکړه د فعاليت بهير جوړوي او ترلاسه شوي پوهه او مهارتونه يې له مهمو پايلو څخه دي.

البته، د يوه سيستم پايلې تل د هغه له لومړنيو موخو سره سمون نه لري. کله ناکله سيستم خپلې موخې ترلاسه کوي، خو ځينې ناټاکل شوي پايلې هم رامنځته کوي. له همدې امله، د سيستم د فعاليت ارزونه بايد يوازې د ترسره شويو فعاليتونو پر شمېر ونه شي، بلکې د هغو پر پايلو او اغېزو هم ولاړه وي.

سيستمونه همدارنګه له خپل چاپېريال سره په بېلابېلو کچو اړيکې لري. ځينې له چاپېريال څخه سرچينې او معلومات ترلاسه کوي او په بدل کې محصولات، خدمتونه يا نورې پايلې وړاندې کوي. د انساني او سازماني سيستمونو فعاليت هم د اقتصادي شرايطو، ټولنيزو اړتياوو، قوانينو او نورو بهرنيو عواملو تر اغېز لاندې راتلای شي.

له همدې امله، د سيستم د فعاليت د درک له پاره بايد سرچينې، فعاليتونه او پايلې يې وڅېړو او دا هم په پام کې ونيسو چې د هغه چاپېريال څنګه پر فعاليت اغېز کوي.

۴. د پايلو ارزونه او بېرته غبرګون

د يوه سيستم د اغېزمنتيا د ارزونې له پاره يوازې دا کتل بسنه نه کوي چې کوم فعاليتونه ترسره شوي دي؛ بلکې دا هم بايد وڅېړل شي چې دغو فعاليتونو څه پايلې لرلې، تر کومه بريده يې ټاکل شوي موخې ترلاسه کړي دي، له کومو ستونزو سره مخ شوي دي او د فعاليت د ښه والي له پاره کومو بدلونونو ته اړتيا ده.

په انگليسي کې دې بهير ته **Feedback** ويل کېږي. په پښتو کې د «بېرتهغبرګون» اصطلاح هم ورته کارول کېدای شي، خو دلته يې معنا يوازې د يوه شخص د خبرې يا کړنې په وړاندې د بل شخص عکسالعمل نه دی. په سيستمي مفهوم کې بېرتهغبرګون هغو معلوماتو او پايلو ته ويل کېږي چې د سيستم د فعاليت په اړه بېرته ترلاسه کېږي او د سيستم د ارزونې، تنظيم او اصلاح له پاره ترې ګټه اخيستل کېږي.

د بېلګې په توګه، که د يوه ښوونځي د ازموينو پايلې وښيي چې د زدهکونکو يوه لويه برخه په يوه مضمون کې کمزورې ده، دا پايلې د ښوونيز سيستم د فعاليت په اړه معلومات برابرې. اداره او ښوونکي کولای شي د تدريس طريقه، درسي مواد، د ښوونکو د تدريس شرايط او د زدهکونکو د زدهکړې ستونزې و ارزوي. که ارزونه څرګنده کړي چې د تدريس په طريقه کې نيمګړتياوې شته، د هغې د اصلاح له لارې د زدهکړې پايلې ښې کېدای شي.

همدا ډول، په سياسي او اداري سيستمونو کې د خلکو غوښتنې او نيوکې، د دولتي ادارو راپورونه، د قوانينو د پلي کېدو پايلې او د عامه خدمتونو ارزونه د سيستم د فعاليت په اړه مهم معلومات برابرې. د دغو معلوماتو له لارې معلوماتي شې چې کومې چارې په سمه توګه ترسره کېږي، کومې ستونزې موجودې دي او د خلکو کومې اړتياوې لا نه دي پوره شوې.

د بېلگې په توګه، که د خلکو شکایتونه وښيي چې په یوه دولتي اداره کې د اسنادو د ترلاسه کولو بهیر ډېر وخت نیسي، اړوندې ادارې کولای شي د دې ځنډ لاملونه وڅېړي. ښايي د کارکوونکو شمېر کم وي، ادارې کړنلارې پیچلې وي، د ادارو ترمنځ همغږي کمه وي یا د کار بهیر مناسب تنظیم شوی نه وي. د ستونزې د لامل له پېژندلو وروسته، د کړنلارو ساده کول، د مسؤلیتونو روښانه کول یا د کار د بهیر ښه تنظیمول د حل له ممکنه لارو څخه کېدای شي. خو د سیستم د فعالیت په اړه د معلوماتو ترلاسه کول په خپله د اصلاح معنا نه لري. د دې له پاره اړینه ده چې معلومات په دقت وازول شي، د ستونزو اصلي لاملونه وپېژندل شي، د اصلاح اړتیا ومنل شي او د حل مناسبه لاره عملي شي. که معلومات موجود وي، خو د پرېکړې مسؤل کسان یې له پامه وغورځوي، ستونزې په سمه توګه ونه ارزوي یا د حل له پاره اقدام ونه کړي، د سیستم په فعالیت کې ښايي هېڅ مثبت بدلون رامنځته نه شي. له همدې امله، د یوه سیستم د اغېزمن فعالیت له پاره یوازې د معلوماتو ترلاسه کول بسنه نه کوي؛ بلکې د هغو سمه ارزونه، د پایلو پر بنسټ پرېکړه او د اړینو اقداماتو عملي کول هم مهم دي. کله چې د اصلاحاتو له پلي کېدو وروسته پایلې بیا وازول شي، سیستم کولای شي معلومه کړي چې بدلونونه یې څومره اغېزمن وو او ایا نورو اقداماتو ته اړتیا شته که نه. په دې توګه، د ارزونې او اصلاح بهیر بیا تکرارېدای شي.

پایله

د یوه سیستم فعالیت د هغه د برخو، دندو، اړیکو او د فعالیتونو د بهیر پر متقابل تړاو ولاړ وي. د سیستم د سمې پېژندنې له پاره یوازې د هغه د جوړښت مطالعه بسنه نه کوي؛ بلکې باید وڅېړو چې برخې یې څنګه خپلې دندې ترسره کوي، څنګه پر یو بل اغېز کوي، سرچینې څنګه په فعالیتونو بدلېږي او د دې فعالیتونو پایلې څنګه ارزول کېږي.

همدارنګه، د سیستم د فعالیت په اړه د معلوماتو ترلاسه کول او د هغو پر بنسټ د اړتیا وړ اصلاحاتو ترسره کول د سیستم د تنظیم او ښه والي مهم عناصر دي. خو د اصلاح بریالیتوب د معلوماتو پر شتون سربېره، د ارزونې پر دقت، د پرېکړو پر کیفیت او د اقداماتو پر عملي کېدو هم تړلی دی.

په لنډه توګه، د یوه سیستم د فعالیت د درک له پاره باید څلور اساسي پوښتنې ځواب کړو: سیستم له کومو برخو جوړ دی؟ دا برخې څنګه له یو بل سره اړیکې لري؟ د دوی د ګډ فعالیت په پایله کې څه رامنځته کېږي؟ او د پایلو د ارزونې له مخې د سیستم فعالیت څنګه تنظیم یا اصلاح کېدای شي؟

ما په تیره لیکنه کې ویلي و چې د سیستم د توضیح په دوهمه برخه کې به د هغه ډولونه څیړو، خو لازمه می وبلله چې د مقالې په دې برخه کې د سیستم د فعالیت څرنگوالی د هغو ډولونو له توضیح څخه را مخکې کړم. په راتلونکې لیکنه کې به د سیستمونو بېلابېل ډولونه وڅېړو او د اصلي سیستمونو او فرعي سیستمونو ترمنځ به توپیر روښانه کړو.

۲۰۲۶/۱۰/۲۳م